

Arcana tabularii

Tanulmányok
Solymosi László tiszteletére

I. kötet

Szerkesztette:
BÁRÁNY ATTILA – DRESKA GÁBOR – SZOVÁK KORNÉL

Budapest–Debrecen
2014

A kötet megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Debreceni Egyetem,
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatta.

Felelős kiadó: PAPP KLÁRA

Borító, kötéstervezés és tipográfia: LENGYEL JÁNOS

Címlapfotó: KÖVESDI RÓKA LAJOS

Nyomdai előkészítés, tördelés: HERMÁN ZSUZSA

A borítón:

A veszprémi Gizella-kápolna apostolfreskói a 13. századból

© Szerzők 2014

ISBN 978-963-473-760-5ö

ISBN 978-963-473-746-9

Nyomdai munkák: Kapitális Kft. Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

Tabula gratulatoria	9
Lecturis salutem!	11
A kötetek szerkesztéséről és szerkezetéről	15
Rövidítések jegyzéke	17

DIPLOMATICA – OKLEVELEK, LEVÉLTÁRAK

BLÁHOVÁ, MARIE	
<i>Vera ac falsa discernere</i> in the Přemyslid Czech Lands (until 1306)	21
BOGDÁNDI ZSOLT	
A két váradi hiteleshely a 16. század első felében	31
DRESKA GÁBOR	
Jegyzetkönyv, mintakönyv, tankönyv. A Magyi-formulárium	43
ÉRSZEGI GÉZA	
<i>Bulla ipsa falsa esse videtur</i>	53
GUYOTJEANNIN, OLIVIER	
Gouverner par procurations: Une coupe de la pratique diplomatique dans la France de 1317	69
HORVÁTH RICHÁRD – NEUMANN TIBOR – PÁLOSFALVI TAMÁS –	
C. TÓTH NORBERT	
Németi Pál budai kanonok, majd bozóki prépost levelesládája. Magyar vonatkozású középkori oklevelek feltárása Morvaországban	85
KÖRMENDI TAMÁS	
Ki volt az országbíró 1293 tavaszán? Megjegyzések Marcell alországbíró pecsétje kapcsán	117
LŐVEI PÁL – TAKÁCS IMRE	
Egy 1358. évi dubrovnikai sokpecsétetes oklevél pecsétjei	131
NICOLAJ, GIOVANNA	
Note di terminologia diplomatica: <i>originale, autentico</i>	147

SIMON ZSOLT	
Adatok szent Szaniszló, Kriszpin, Otilia, Praxedis és Rókus középkori magyarországi tiszteletéhez	157
STIELDORF, ANDREA	
Arenen und Narrationes in den Gründungsurkunden für die mitteleuropäischen Universitäten des 14. Jahrhunderts	175
SÜTTŐ SZILÁRD	
„Érdemdús” oklevelek. A részletező középkori magyar <i>narratiók</i> problémáihoz	187
ECCLESIASTICA – AZ EGYHÁZ ÉS INTÉZMÉNYEI	
BUBNÓ HEDVIG	
Az „élvezet veszedelme” és a „lélek haszna” között	201
GÁLFI EMŐKE	
Az erdélyi káptalan oltárosai és hiteleshelyi munka a középkor végén ...	211
JACZKÓ SÁNDOR	
A késő középkori hazai zsinati határozatok ünneplistái	223
KERTÉSZ BALÁZS	
A Gyulaiak és a ferencesek	235
KISS GERGELY	
Az esztergomi érsek néhány késő középkori kiváltságlevelének hátteréről	249
LUPESCU MAKÓ MÁRIA	
The Reform of the Monastic Orders in Late Medieval Transylvania	263
SÁGHY MARIANNE	
Szentírás és szent-írás Sulpicius Severus Szent Márton-életrajzában	279
SZOVÁK KORNÉL	
A kamonci oltárosok egyezsége	291
SZUROMI SZABOLCS ANZELM O.PRAEM.	
A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem a <i>Decretum Burchardi</i> <i>Wormatiensis</i> ben	307
THOROCZKAY GÁBOR	
A messziről jött királyné prépostsága. A hajszentlőrinci társaskáptalan korai története (1342-ig)	321
TÖRÖK JÓZSEF	
Harangszó a középkori Magyar Királyságban	337

VALTER ILONA

- Újabb adatok a pásztói Szent Lőrinc-plébániatemplom
építéstörténetéhez 349

SOCIALIA – BIRTOKOK, FALVAK, POLGÁROK

FELD ISTVÁN

- Az erdőispánságok várai az Árpád-kori Magyarországon 369

GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS

- Civitas* vagy *oppidum*? Szempontok 15. századi mezővárosaink jogi
terminológiájának vizsgálatához 391

MÉSZÁROS ORSOLYA

- A városi régészeti kutatás nehézségei a millennium után.
Esettanulmány a Dunakanyar két városából, Vácról és Visegrádról 405

NÓGRÁDY ÁRPÁD

- Sáros megye egyházas települései a 14. század elején 415

PETROVICS ISTVÁN

- Gurman Kristóf Pék-utcai háza 429

SZENDE KATALIN

- A magyar városi írásbeliség kezdetei 435

ZÁGORHIDI CZIGÁNY BALÁZS

- Torvaj, a bakonybéli apátság kora Árpád-kori Vas megyei birtoka 459

Arcana tabularii

Tanulmányok
Solymosi László tiszteletére

II. kötet

Szerkesztette:
BÁRÁNY ATTILA – DRESKA GÁBOR – SZOVÁK KORNÉL

Budapest–Debrecen
2014

A kötet megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Debreceni Egyetem,
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatta.

Felelős kiadó: PAPP KLÁRA

Borító, kötésterv és tipográfia: LENGYEL JÁNOS

Címlapfotó: KÖVESDI RÓKA LAJOS

Nyomdai előkészítés, tördelés: HERMÁN ZSUZSA

A borítón:

A veszprémi Gizella-kápolna apostolfreskói a 13. századból

© Szerzők 2014

ISBN 978-963-473-760-5ö

ISBN 978-963-473-759-9

Nyomdai munkák: Kapitális Kft. Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

DYNASTICA – KIRÁLYOK ÉS ORSZÁGOK

BÁRÁNY ATTILA	
Követjelentés Magyarország állapotairól 1521-ből	483
BENKŐ ELEK	
<i>Reginam occidere</i>	495
CSUKOVITS ENIKŐ	
Magyarországi Károly, a mesebeli királyfi	513
E. KOVÁCS PÉTER	
Magyar zsoldosok Sienában	521
GYÖRKÖS ATTILA	
Pierre Choque Magyarországról szóló francia útleírásának (1502) kéziratai és képi ábrázolásai	543
HÄRTEL, REINHARD	
Die Ungarneinfälle in Friaul. Schriftquellen und regionale Historiographie	551
KORDÉ ZOLTÁN	
Dengelegi Pongrác János harmadik vajdai ciklusa Erdélyben (1475–1476)	567
NAGY BALÁZS	
Párhuzamok és eltérések. A Luxemburg-dinasztia csehországi és magyarországi uralkodásának kezdete	583
PAJORIN KLÁRA	
Mátyás király és Marsilio Ficino magyar hívei az 1472. évi összeesküvés után	593
PROKOPP MÁRIA	
Árpád-házi Mária nápolyi királyné művészetpártolása	607
SKORKA RENÁTA	
Rokonok és szövetségesek. I. Károly és a Habsburg hercegek együttműködése az interregnum éveiben	625
TÓTH KRISZTINA	
Még egyszer Zách Felicián merényletéről	639

LITTERALIA – KRÓNIKÁSOK, HUMANISTÁK, JOGÁSZOK

BAGI DÁNIEL	
Haraggal és elfogultsággal? Czarnkowi János krónikája Nagy Lajos krakkói uralmáról	655
BERTÉNYI IVÁN	
Tanulságos perjogi megoldások 1340-ből Sebes mester és a pozsonyi káptalan határvitájában	671
BRADÁCS GÁBOR	
Antiszemitizmus a középkori pápa-császár krónikákban	681
HOFFMANN ISTVÁN	
Megjegyzések a személynevekkel azonos alakú helynevekről	693
KRISTÓF ILONA	
<i>Eruditio ac lepor.</i> Humanizmus a Mohács előtti Váradon	705
MIKÓ GÁBOR	
Szent István király törvényeinek legrégebb kézirata. Az Admonti kódex	723
MOLNÁR PÉTER	
Az ún. Pécsi Egyetemi Beszédek egyik forrásáról. Az arisztotelészi inspirációjú politikai elmélet lehetőségei Magyarországon a 13. század második felében	733
RÁCZ GYÖRGY	
Anonymus Velek kapitánya. Településtörténet és krónikakutatás	743
ROKAY PÉTER	
A Szabolcs név egy lehetséges jelentéséről	757
SARBAK GÁBOR	
Gyöngyösi Gergely mintái	765
TÓTH ENDRE	
Miért <i>király</i> lett Szent István?	775
TRINGLI ISTVÁN	
A magyar szokásjog első összefoglalói a mezei károkról	793
VESZPRÉMY LÁSZLÓ	
Korhűség és forrásérték a magyar Krónika egyes fejezeteiben	809

OECONOMICA – KERESKEDELEM ÉS GAZDASÁG

DRASKÓCZY ISTVÁN	
A kőszó bányászat átalakulása Erdélyben az Árpád-korban	825

F. ROMHÁNYI BEATRIX	
Késő középkori számadáskönyvek, a koldulórendi kolostorok gazdálkodásának tükrői	837
GRYNAEUS ANDRÁS – SOLYMOSI KATALIN	
Adatok a növényi bőrcserzés kutatásához a középkori Magyar Királyság területén	855
PÓSÁN LÁSZLÓ	
Rabszolgák a középkori Baltikumban	873
SZENDE LÁSZLÓ	
Bencés kolostorok kézművessége az Árpád-kori Magyarországon	887
WEISZ BOGLÁRKA	
Kassa kereskedelmi életének jogi háttere a középkorban	899

BIBLIOGRAPHIA

Solymosi László tudományos irodalmi munkássága	911

Rövidítések jegyzéke

- AO = Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VI. (1301–1357) Szerk. Nagy Imre. Bp. 1878–1891.; VII. (1358–1359) Szerk. Tasnádi Nagy Gyula. Bp. 1920. (Magyar történelmi emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Első osztály: Okmánytárak.)
- AOklt. = Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XXIX. (1335–1344), XXXI. (1347), XXXIV. (1350), XXXVIII. (1354) Szerk. Almási Tibor, B. Halász Éva, Blazovich László, Géczi Lajos, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–2013.
- ÁUO = Árpád-kori új okmánytár. I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874.
- CDH = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Ed. Georgius Fejér. Budae 1828–1844.
- DF = MNL OL, Diplomatai Fényképgyűjtemény
- DL = MNL OL, Diplomatai Levéltár
- Gombos, Cat. = Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. Collegit ... Albinus Franciscus Gombos. I–III. Bp. 1937–1938.
- Györffy, Földr. = *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp. 1963–1998.
- MGH = Monumenta Germaniae Historica
- MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
- Reg. Arp. = Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II/1. Szerk. Szentpétery Imre. Bp. 1923–1943. II/2–4. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9., 13.) Bp. 1961–1987.

- SRH = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. I–II. Bp. 1937–1938. (Reprint: 1999. Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László.)*
- Zichy = *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I–XI. Szerk. Döry Ferenc, Kammerer Ernő, Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső. Pest–Bp. 1871–1915.; XII. Szerk. Lukcsics Pál. Bp. 1931.*
- ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár. I–II. (1387–1410). Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958.; III–VII. (1411–1420) Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerk. Borsa Iván. Bp. 1993–2001.; VIII–IX. (1421–1422). Borsa Iván – C. Tóth Norbert. Bp. 2003–2004.; X. (1423). C. Tóth Norbert. Bp. 2007.; XI. (1424). C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Bp. 2009.; XII. (1425). C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint. Bp. 2013. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.)*

Gyöngyösi Gergely mintái

Az Ünnepelet említése nélkül még „a pálos remeteélet 13. századi kezdeteiről”¹ sem értekezhetünk: Solymosi László ezt tárgyaló dolgozatának érvelésében kulcsfontosságú Pál veszprémi püspök (és királynéi kancellár) 1263-ban kiadott oklevele másutt nem, csak a *Vitae fratrum*-ban² maradt fent; Gyöngyösi még Rómában készült nagy művében, a rendi alkotmányban és az ehhez fűzött magyarázataiban, a *Declarationes constitutionum*-ban³ nem említi, annak ellenére, hogy András, egri püspök későbbi oklevelét Gyöngyösi e munkájába is felvette.⁴ Az 1516-ban, Rómában kiadott *Decalogus*⁵ című művének tizedik szermójában (*De translatione sancti Pauli primi heremite*), amelyben a rend kezdeteiről is értekeznek,⁶ még nem említi Gyöngyösi a Pál-féle oklevelet, emiatt nem zárható ki, hogy csak hazatérte és általános perjellé történt megválasztása (1520 Pünkösdsje, Budaszentlőrinc) után lett figyelmes erre az iratra, amely vagy rendi levéltárunkban, vagy valamelyik vizitációs útja során kelthette fel érdeklődését. Ugyancsak az Ünnepeletnek köszönhet-

¹ *Solymosi László*: Pilissziget vagy Fülöpsziget? A pálos remeteélet 13. századi kezdeteihez. In: Emlékkönyv Orosz István 70. születésnapjára. Szerk. Angi János, ifj. Barta János. Debrecen 2005. 11–23. – A szerző az MTA–OSzK Res Libraria Kutatócsoport munkatársa. Jelen dolgozat a „Kirche als Kulturträger. Die Rolle der Kirchen im Kulturtransfer des mittleren und östlichen Europa” című konferencián (Piliscsaba, 2012. május 10–11.) elhangzott német nyelvű előadás egy részletének átdolgozása. – A latin idézetek helyesírási egyenetlenségeit megtartottuk.

² *Gregorius Gyöngyösi*: Vitae fratrum eremitarum ordinis sancti Pauli primi eremite. Ed. Franciscus L. Hervay. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova XI.) Bp. 1988. c. 10. (p. 43:21–44:33).

³ *Gregorius Gyöngyösi*: Declarationes constitutionum ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite etc. super passus obscuros earundem, partim ex actis capitulorum generalium, partim vero ex privilegiis ordinis eiusdem et iure canonico recollecte. Roma [ca. 1520.].

⁴ *Gyöngyösi, G.*: Vitae fratrum i. m. c. 17. (p. 52:29–56:6); *Gyöngyösi, G.*: Declarationes constitutionum i. m. Rubrica 17 a., azaz Gyöngyösi ’a’ jelzetű magyarázatában, deklarációjában. Az ELTE Egyetemi Könyvtára RMK III. 193. példányát használtam.

⁵ *Georgius Gyöngyösi*: Decalogus de sancto Paulo primo heremita comportatus per venerabilem patrem fratrem Gregorium de Gengyes, priorem sancti Stephani Rotundi in Urbe et correctus per reverendum patrem fratrem Silvestrum sacri palatii magistrum. Rome, Antonio Blado, 1516.

⁶ *Gregorius Gyöngyösi*: Decalogus de sancto Paulo primo heremita comportatus per venerabilem patrem fratrem Gregorium de Gengyes, priorem sancti Stephani Rotundi in Urbe et correctus per reverendum patrem fratrem Silvestrum sacri palatii magistrum. Rome 1516 Antonius de Asula. Reprint der Originalausgabe von 1516. Mit einem Vorwort von Stanislaw Świdziński. (Archivum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae 2, Fontes 8.) Coesfeld 2008. 158.

jük, hogy felhívta a figyelmet arra, hogy Lodomér esztergomi érsek halálának pontos dátumát (1298. január 2.) egyedül Gyöngyösi Gergely *Vitae fratrum* című munkája őrizte meg az utókor számára.⁷

Tisztelegő írásunk tehát sok pálos ponton kapcsolódhat az Ünnepelet által kidolgozott témák részleteihez: maradjunk a többszörös fogódzót és kiindulást jelentő Gyöngyösinél és a rendi alkotmányhoz fűzött magyarázatai kiemelt forrásainál.

Gyöngyösi és a többi szerzetesrend

Gyöngyösi műveiben a sok érdekes és figyelemre méltó adat mellett szerényen foglalnak helyet a társ-rendek említései, amelyek a korabeli, „modern” rendi irodalom mélyreható ismeretéről tanúskodnak. Mely rendekről is van szó?

Gyöngyösi Gergely szerint régi gyakorlat, hogy a legfrissebb káptalani határozatokat füzetekben rögzítik (*sexterni*) és ezeket utóbb a rendi alkotmányt tartalmazó kódexek végéhez illesztik, hasonlóan a domonkosok és az ágostonos remeték eljárásához. A ferencesek *Speculum minorum* című összeállítás⁸ mellett kifejezetten a domonkosokra hivatkozik Gyöngyösi, tehát volt példány a kezében.⁹ Ugyanakkor a pálosok különállása, eltérő jellege expressis verbis megfogalmazódik, amikor a szerzetesi próbaév kapcsán ismét előkerülnek a ferencesek és a domonkosok és közülük határozottan elkülönítve említetnek a pálosok mint akik *non mendicantes*.¹⁰ Tehát Gyöngyösi Gergely világosan osztja fel koldulókra és nem koldulókra a szerzeteseket, és pusztán csak ekkor nevezi néven a domonkosok és ferencesek mellett az ágostonos remetéket.¹¹ A pálosok nem ehhez a csoportozhoz tartoznak, ők ceno-

⁷ *Solymosi László*: Az esztergomi káptalan 14. századi pecsétnyomója. In: Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára. Szerk. ifj. Barta János, Pallai László. Debrecen 2004. 19–31., 25. 25. jegyz.; Anno Domini 1298 obiit dominus Lodemerius in octava Stephani protomartyris. – *Gyöngyösi, G.*: Vitae fratrum i. m. c. 17. (p. 56:7–8).

⁸ A *Speculum minorum* először 1509-ben jelent meg Rouenban, majd 1513-ban Velencében „Singularis Opus [...] quod Speculum minorum intitulatur” címmel.

⁹ „[...] ut in omni conventu sint sexterni, in quibus acta capitulorum illius vel istius anni signentur, prout predecessores nostri in libro constitutionum fecerunt, et apparet apud veteres domos ordinis, scilicet in Sancto Spiritu in Pilisio et in Eurmenies et sic de aliis. Hunc etiam morem observarunt et usque presens tempus observant fratres Sancti Dominici et Sancti Francisci, prout manifeste apparet in libro, qui dicitur Speculum minorum et in Constitutionibus predicatorum.” – *Gyöngyösi, G.*: Declarationes constitutionum i. m. Rubrica 17 a.

¹⁰ „Accipe, quod in ordine mendicantium, puta minorum et predicatorum [...]” és „In ordine tamen non mendicantium, qualis est ordo noster” – *Gyöngyösi, G.*: Declarationes constitutionum i. m. Rubrica 28 d.

¹¹ A koldulók: „Religiosi sunt mendicantes et non mendicantes. Mendicantes dicuntur, qui certas possessiones vel redditus habere non possunt, sed per questum publicum eis victum prebet incerta mendicitas, ut dicit Glossa in c. ‘Quorundam’, super verbo ‘Mendicantium, De electione et electi potestate’, Lib. VI. (l. VI 1.6.24), ut sunt predicatorum, minores et heremite sancti Augustini, paragraphus ‘Volentes’ ibidem.” (A Liber sextus hely fellapozható: Corpus Iuris Canonici [...])

bitáknak vallják magukat, legalábbis a *moderni fratres ordinis Sancti Pauli primi heremite* így mondják. Vagy elhagyott helyeken laknak, vagy magukban a településekben vannak házaik, bár ez utóbbi korábban elképzelhetetlen volt.¹²

A pálos *Declarationes constitutionum* két forrását kell röviden jellemeznünk, amelyeket Gyöngyösi Gergely különböző mértékben használt fel műve összeállításakor. A minták elemzésekor érdemes figyelni a nyomtatványok formai egyezéseire, mivel az alkotmány magyarázatának a műfaja a különböző rendek kiadványai-ban nem véletlenül mutat sok tipográfiai hasonlóságot. Ebben a középkori kánonjogi irodalom formái megoldásai élnek tovább, hiszen a szerzetesek kéziratokban ezt forgatták nap mint nap. Mindenképpen érvényesülnie kellett továbbra is annak a fontos szempontnak, hogy a magyarázandó szöveg élesen elkülönüljön a magyarázattól. Erre több megoldás létezett a középkori kéziratosságban, elég legyen itt az ismert *catena* formára utalni: a főszöveget körülveszi a magyarázat. Az utalók jól kialakult és használható rendszere szintén középkori eredetű.

A domonkosok: Vincentius Bandellus

Vincentius Bandellus de Castronovo (1435–1506), a milánói Santa Maria delle Grazie kolostor perjele,¹³ 1500-ban *vicarius generalis*, egy évre rá pedig Rómában rendje *generalis magistere* lett. A képzett szerzetes sokat fáradozott rendje reformján, rendszeresen végiglátogatta – „vizitálta” – itáliai, francia, holland és spanyol kolostoraikat, egyik útján érte utol a halál 1506. augusztus 27-én a calabriai Altomontéban.¹⁴

Decretalium collectiones. Ed. Ae. Friedberg. Lipsiae 1881. II. 961.) A nem koldulók pedig (ugyanott, pár sorral lejjebb): „Religiosi vero non mendicantes, alii dicuntur anachorite, id est solitarii, alii cenobite, id est cenobitis seu conventibus habitantes.” – *Gyöngyösi, G.*: *Declarationes constitutionum* i. m. Rubrica 53, declaratio unica.

¹² „Cenobite vero, quales sunt moderni fratres ordinis sancti Pauli primi heremite sive habitent in locis desertis, ubi non sit hominum habitatio de propinquo, sive in urbibus.” – *Gyöngyösi G.*: *Declarationes constitutionum* i. m. Rubrica 53.

¹³ Leonardo da Vinci 1495–1498-ban a kolostor refektóriumának északi falára festette híressé vált Utolsó vacsoráját, e kolostor perjele volt Vincentius 1495 és 1501 között. – Kora legfontosabb teológiai vitájában Vincentius 1481-ben Ferrarában az *immaculata conceptio* ellen foglalt állást, vö. *Jacques Quétif* – *Jacques Échard*: *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti notis historicis et criticis illustrati auctoribus*. Vol. I–II. Lutetiae Parisiorum 1721. II. 1–3.; *Harsányi András*: *A Domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen 1938. 278–279. – Magyarországon a pálosok álltak ki határozottan az *immaculata conceptio* mellett (vö. *Gyöngyösi, G.*: *Vitae fratrum* i. m. c. 49. [p. 101:26–102:13]); e vita hevessege a 16. század elejére lecsendesült, ezért a konstitúciók szempontjából már nem volt jelentősége, bár Gyöngyösi Gergely az ünnepek felsorolásakor kitér rá, vö. *Gyöngyösi, G.*: *Declarationes constitutionum* i. m. Rubrica 77 b.

¹⁴ *Harsányi*: *Domonkosrend* i. m. 62. sqq; *Paul Oskar Kristeller*: *A Thomist critique of Marsilio Ficino's Theory of Will and Intellect*. Fra Vincenzo Bandello da Castelnuovo OP and his unpublished treatise addressed to Lorenzo de' Medici. In: *Studies in Renaissance Thought and Letters* III. (Storia e Letteratura, Raccolta di Studi e Testi, 178). Roma 1993. 148–149. – Irodalmi termésének számbavétele: *Quétif, J.* – *Échard, J.*: *Scriptores Ordinis Praedicatorum* i. m. II. 2–3.

A rendi fegyelem megújítása érdekében Vincentius Bandellus 1505-ben adta ki a domonkosok javított konstitúcióit,¹⁵ amit tíz évvel később egy újabb kiadás követett.¹⁶ Melyiket használhatta Gyöngyösi? Az egymás utáni kiadások szövege és felépítése gyakorlatilag egyezik (ez még az 1566-i kiadásra is érvényes), emiatt erre a kérdésre nem lehet pontos választ adni, és éppen emiatt az okok miatt valójában mindegy is, hogy egy 1505-ös vagy egy tíz évvel későbbi példánnyal rendelkezett Gyöngyösi Gergely vagy a római rendház.¹⁷ A magyar perjel egy bevett és elismert kiadói, kommentátori gyakorlatra bukkant Rómában; hiba lett volna a részéről, ha nem ezt választja követendő mintának. A külalak követését megkönnyítette, hogy ezeket a domonkos kiadványokat tartalmilag is haszonnal forgathatta.

Vincentius Bandellus sem tett mást mint pálos perjel társa, ő is az elődeitől örökül hagyott rendi alkotmányt hozta naprakész állapotra és adta ki, ő is az egyes pontokhoz fűzte saját történelmi vagy magyarázó jegyzeteit, amint az 1566-i

¹⁵ „Frater Vincentius Bandellus de Castronovo totius ordinis predicatorum humilis generalis magister et servus, universis et singulis prefati ordinis professoribus salutem et spiritum obedientie salutarem. Demandatum humeris meis totius ordinis nostri regiminis honorem, ne onus dixerim, mea pro virili integerrime administrare, ordinique tantum prodesse quantum divina opitulante gratia mihi dabitur maximopere affectans, quod potissimum ut tam pium sanctumque desiderium ad optata ducatur faciundum sit, non plane video, nisi ut maiorum nostrorum leges, instituta atque sanctiones, que hactenus in ordine emanarunt ad unguem illibate implerentur. Fieri enim tunc facillime poterit ut antiquus ille religionis nostre decor, maiestas et splendor, quem in priscis illis patribus, qui ordinis optima iecere fundamenta, vera et constanti fama coruscasse didicimus, etiam nostris temporibus aliqua ex parte in nobis elucescat. [...] Eapropter ut observantie candor, divini amoris fervor, ardens ad commune bonum veramque pacem flagrantissima charitas, sine cunctatione obedientia, niveus purusque mentis ac corporis celibatus atque rerum omnium temporaneorum exactissima nuditas, sub meo regimine aliquantulum restaurentur, dum Italiam, Galliam, Hispanias partesque Inferioris Germanie ordinem pro communi bono visitando multis circumdatis discriminibus peragrarem [...]” – Az epistola dedicatoria kezdősorai; e kiadásból azonosított egy példányt P. Vásárhelyi Judit Győrött, l. *Vásárhelyi Judit: A győri Székesegyházi Könyvtár possessorai. I–IV. Magyar Könyvszemle* 96. (1980) 335.

¹⁶ 1515-ben ismét, majd ennek folytatásaképpen hosszabb szünet után 1566-ban jelentek meg a domonkosok magyarázatokkal kiegészült konstitúciói. – A pálosok ezirányú kiadói tevékenységét a Magyar Királyságban a 16. század kedvezőtlen történelmi eseményei erőteljesen befolyásolták. A római rendház éppen távolsága és bizonyos függetlensége miatt a Mohács utáni események negatív hatásait (pl. a rendi utánpótlás elmaradása) a negyvenes években kezdte érezni. A 16. század harmincas és negyvenes éveiben kiadott könyveik anyagi terhét a római pálosok még ki tudták gazdálkodni.

¹⁷ Természetesen a szerzetesi és ezen belül a pálos könyvhasználati feltételekkel összhangban. Ha úgy fogalmazunk, hogy Gyöngyösi Gergely rendelkezett példánnyal, akkor valójában ez azt jelenti, hogy „ad usum incertum” rendelkezett a rend tulajdonában lévő kötettel, vö. *Sarbak Gábor: A Gyöngyösi-féle pálos konstitúciók a javak használatáról.* In: *Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára.* Szerk. Füzes Ádám, Legeza László. Bp. 2006. 295–314.

kiadáshoz csatolt biográfiájából¹⁸ kiderül: *Item, fecit declarationem super constitutiones ordinis, ex actis capitulorum generalium excerptam, que per capitulum Mediolanense 1505 fuit acceptata et approbata*. Ez a megfogalmazás világosan utal arra, hogy Vincentius Bandellus szövegkiadása a domonkosok számára a rendi törvénykönyv jellegével bírt.

Vincentius Bandellus tehát 1505-ben Milánóban kvadrát formátumban kiadta az addig összegyűlt és feldolgozott kéziratot anyagát. Két évre rá oktáv formátumban követte ezt a Lazarus de Soardis velencei nyomdájából kikerült kiadvány.¹⁹ A következő évszám: 1515, oktáv formátumban, Lyonban jelent meg,²⁰ ezután egy félévszázadig, 1566-ig váratott magára a folytatás. A domonkos rend nagy szellemi és anyagi erővel rendelkezvén tudta rendtagjai használatára bocsátani alapvető rendi irataikat. Úgy tűnik, a gyors egymásután megjelenések elég példányszámot biztosítottak a domonkosoknak. A legfrissebb javítások közreadásával nyugodtan várhattak 1566-ig.

Gyöngyösi Gergely korához képest e késői kiadás kiemelése önkényes lépésnek tűnhet, azonban eljárásunkat igazolhatja az a tény, hogy a domonkos alkotmányban az időközben végbement fejlődést a kiadvány szerkezete látványosan szemlélteti. Nem kétséges, hogy kedvezőbb politikai és személyi feltételek esetén ezen az úton kellett volna a pálos rendnek is haladnia. Az 1505-i és az 1566-i kiadvány lényeges részei megegyeznek, csak az *additiones* újonnan bekerült szövegegységei tanúskodnak az időközben lezajlott változásokról. Az *epistola nuncupatoria*, amit a sajtó alá rendező domonkos *generalis magister*, Vincentius Iustinianus²¹ V. Pius pápának írt, hűen követi fráter Vincentius Bandellus de Castronovo 1505-ik évi kiadásának eredeti ajánlását. Ezután olvasható az ágostonos regula. A kiadvány 8. verzó oldalán két hasámban a rend generális magszterei vannak felsorolva; a sorban a 36. Vincentius Bandellus, 47. pedig Vin-

¹⁸ *S. Aurelius Augustinus*. Regula, Constitutiones fratrum ordinis praedicatorum, Romae, apud Antonium Bladum, 1566. (a továbbiakban: *Augustinus* ed. 1566 és a hivatkozott mű címe) f. 3r. Az Országos Széchényi Könyvtár példányát használtam (Ant. 13.396). – A domonkos legfőbb rendi vezetők sorában Bandellus a 37. *generalis magister* – *Augustinus* ed. 1566, Formularium 82.

¹⁹ In hoc volumine continentur infrascripta: Regula beati Augustini episcopi. Constitutiones fratrum ordinis predicatorum cum suis declarationibus insertis editis per [...] Vincentium de Castronouo [...] Tabula per alphabetum super Constitutiones copiosissima. Constitutiones monialium Ordinis predicatorum. Regula et priuilegia fratrum et sororum de penitentia beati Dominici. Liber de instructione officialium fratrum ordinis predicatorum. Item, formularium electionum [...] priorum [...] Impressa in clarissima Venetiarum vrbe : per Lazarum de Soardis, die 2 octobris 1507.

²⁰ *Albertus Castellanus*: Regula Beati Augustini episcopi, Constitutiones fratrum Ordinis Praedicatorum, cum suis declarationibus insertis, editis per R. P. Vincentium De Castro novo, Constitutiones monialium Ordinis Praedicatorum. Regula et privilegia fratrum et sororum de Penitentia Beati Dominici. Liber de instructione officialium fratrum ordinis Praedicatorum item formularium electionum [...] Item, modus celebrandi, capitula generalia [...] Omnia revisa et castigata. Imp. Lud. Martin, Lugduni 1515.

²¹ Vö. *Quétif, J. – Échard, J.*: Scriptorum Ordinis Praedicatorum i. m. II. 164–165.

centius Iustinianus. Érdekességképpen kell megemlítenünk, hogy a naprakész állapotra hozott kötetet ugyanaz a római nyomdászcsalád – Antonio Blado – adta ki 1566-ban, amely családi nyomda egyik első római terméke Gyöngyösi Gergely *Decalogusa* volt, amit pár évvel utóbb követett a *Declarationes constitutionum*.²²

A *constitutio*-rész *prologus constitutionum*mal kezdődik,²³ amelyet a korban szokásos, nagy körütekintéssel megfogalmazott cím vezet be: *Declarationes super diversos passus constitutionum ordinis fratrum praedicatorum recollecte ex actis capitulorum generalium per reverendissimum patrem sacrae theologiae eximium professorem magistrum Vincentium Bandellum de Castronovo totius ordinis praefati generalem magistrum, quae per generale capitulum fuerunt approbate, additis tam in textu constitutionum, quam in earum declaratione, quae ex generalium capitulorum actis ab eo tempore statuta et declarata fuerunt, suoque loco positis, per reverendissimum sacrae theologiae professorem magistrum Fratrem Vincentium Iustinianum Chiensem totius eiusdem ordinis generalem magistrum*.²⁴

A nagy munka célját rögtön a *prologus constitutionum* első mondata megnevezi: *Intendentes passus obscuros constitutionum ordinis praedicatorum declarare*. Vagyis a rend alkotmánya nem mindenki számára könnyű olvasmány, nem könnyen követhető normagyűjtemény. A *prologus* tagolása mellett még számos tartalmi egyezés is kimutatható a pálos alkotmány megfelelő részeivel. Ebben a kiadásban egy csillag hívja fel a figyelmet az adott helyen a legújabb kiegészítésre.²⁵

A *prologus* után a két *distinctió*ra osztott, *caputok*ból felépülő törvénycikkek következnek,²⁶ e szövegegységeken belül az ábécé betűi utalnak a megfelelő *declaratió*ra, ahol a magyarázat alapjául szolgáló főszöveg röviden meg van ismételve. A jól részletezett tartalommutató a korabeli gyakorlat szerint rendezí ábécérendbe

²² Antonio Blado kiadványairól készített katalógusban csak a *Decalogus* szerepel: *Giuseppe Fumagalli – Giacomo Belli – Emerenziana Vaccaro-Sofia*: Catalogo delle edizioni romane di Antonio Blado Asolano ed eredi (1516–1593). Fasc. 1–4. (Indici e cataloghi, XIV.) Roma 1891., 1896., 1942., 1961. 1373. sz. (p. 313.); *Giuseppe Fumagalli*: Antonio Blado, tipografo romano del secolo XVI. Memoria storico-bibliografica. Milano 1893.; vö. *Gábor Sarbak*: Appunti al Decalogus di Gergely Gyöngyösi, priore generale dell’Ordine dei Paolini, pubblicato a Roma. *Humanistica Lovaniensia* 34. (1985) 228–235.

²³ *Augustinus* ed. 1566, *Declarationes*, *Prologus constitutionum* 9r–15v.

²⁴ *Augustinus* ed. 1566, *Declarationes* 9ra.

²⁵ Például csillag jelöli a helyet, ahol egy 1513-ban Rómában keletkezett magyarázatra, később pedig egy 1518-as határozatra utal Vincentius Iustinianus, I. *Augustinus* ed. 1566, *Declarationes*, *Prologus constitutionum* 14ra. – Az évtizedekkel korábban keletkezett határozatokat 1566-ig feltehetően a rend sok kolostorában kéziratban őrizték meg a rendi törvénykönyvek végéhez illesztett (vagy befűzött?) füzetek alakjában.

²⁶ Az első *distinctio* húsz fejezetből áll, a második 19-ből; „Explicunt constitutiones fratrum ordinis praedicatorum cum suis declarationibus super obscuros et dubios passus constitutionum correctae, emendatae et ordinatae per R. P. F. Vincentium Bandellum et Vincentium Iustinianum sacrae theologiae doctores et ordinis praefati generales magistris quorum memoriae in benedictione erit.” – *Augustinus* ed. 1566, *Constitutiones* 130vb.

a fontosnak ítélt fogalmakat.²⁷ A *distinctio* és a *locus* száma valamint a hozzátartozó *declaratio* betűjele teszi lehetővé az egyértelmű visszakeresést a kötetben.²⁸

A colligatum második része a domonkos apácák (saját paginálású) alkotmányával (1r–16v) kezdődik.²⁹ Ezután a domonkos harmadrend alapvető iratai következnek: *Tractatus de initio et fundatione regule seu formae vel modi vivendi fratrum et sororum de militia Iesu Christi de penitencia beati Dominici*.³⁰ Humbertus de Romanis mester direktórium, egy *Formularium*³¹ után egy *Compendiosissima chronica*³² zárja a kötetet. Összetételénél fogva ez az összeállítás alkalmas volt arra, hogy hosszú évtizedeken át szolgálja a rendi vezetést.³³

Külön ki kell emelnünk a *formularium*, azaz egy levelezési mintakönyv itteni szerepeltetését, mivel ez a műfaj a könyvnyomtatás általánossá válása után is túlnyomó többségében kézíratos formában létezett. Egyrészt a mintakönyv tartalmi vonatkozásai indokolhatják jelenlétét ebben a kötetben,³⁴ másrészt mivel

²⁷ „Index alphabeticus in constitutiones fratrum Praedicatorum” – *Augustinus* ed. 1566, Constitutiones 131ra–144vb.

²⁸ Pl. „Accusatus de aliquo crimine [...] d.2. c.9. d.” – *Augustinus* ed. 1566, Constitutiones, Index alphabeticus 131rb.

²⁹ *Augustinus* ed. 1566, Constitutiones sororum. – 1595-ben éppen a latinban nem annyira járatos itáliai domonkos apácák részére olaszul is hozzáférhetővé váltak a konstitúciók és az ágostonos regula, l. S. *Aurelius Augustinus*: Regola. Costitutioni delle sorelle dell’ordine de’predicatori con le loro dichiarazioni. Palermo : per Gio. Francesco Carrara, 1595. Az apácák konstitúciós példányába tehát a Vincentius Bandellus egykori szövegén alapuló magyarázatokat is a megfelelő módosításokkal bedolgozták. – A magyar pálosoknak nem volt női águk; az anyanyelv renden belüli használatára vonatkozó adatokat a rendi utánpótlás nevelése kapcsán lehet remélni, l. *Gregorius Coelius Pannonius*: Annotationes in Regulam Divi Augustini episcopi, Hungarico sermone luculentissime donatam, in gratiam fratrum eremitarum ordinis sancti Pauli primi eremite. Venetiis 1537., [reprint] kiad. és bev. Sarbak Gábor. (A Csíksomlyói Ferences Kolostor kincsei 2.) Csíkszereda 2001. V–XXXII.

³⁰ *Augustinus* ed. 1566, Tractatus de initio 17r–29v.

³¹ *Augustinus* ed. 1566, Formularium 1–41.

³² *Augustinus* ed. 1566, Compendiosissima chronica 41v–97v, a szöveg megszakad.

³³ Az utolsó rész a tertiáriusok professziójával végződik: „Ego frater N. coram vobis fratre N. magistro et coram vobis priore aut suppiore seu vicario fratrum ordinis de penitentia sancti Dominici talis loci, facio professionem et promitto me velle vivere de cetero secundum formam et regulam eiusdem ordinis de poenitentia beati Dominici usque ad mortem. Vel potius fiat in vulgari pro maiori evidentia.” – *Augustinus* ed. 1566, Tractatus de initio 29v.

³⁴ „Formularium principalium actuum ad officium prioris provincialis et conventualis ordinis praedicatorum spectantium. Cum forma electionum, processuum et capitulorum faciendorum iussu reverendissimi P. F. Vincentii Iustiniani magistri ordinis per venerandum P. F. Felicem Castelfranco de Castro Franco eiusdem ordinis editum.” – *Augustinus* ed. 1566, Formularium 1r. A tartalmi sokszínűség érzékeltetésére szerepeljen itt néhány cím: De electionibus; Modus faciendi electionem prioris conventualis; De postulationibus priorum; Forma literarum scrutinii seu decreti electionis mittendarum ad confirmatorem; [...], Forma literarum scrutinii prioris conventualis ad capitulum provinciale; [...], Forma instituendi suppiorem; [...], De visitatoribus; Forma instituendi visitatorem; [...] Forma licentiae ad episcopatum; [...], Forma promovendi ad magisterium sacrae theologiae; [...], Forma mittendi praedicatorum; [...], Forma accusationis; [...], Forma decreti electionis prioris mittendi ad confirmatorem; Forma tenendi capitulum quotidianum.

szerzője neve ismert. Nem egy névtelen szerzetes állította össze a rendi kancellárián a saját munkája megkönnyítésére, hanem Felix de Castelfranco (†1571)³⁵ – aki az egész kötetet sajtó alá rendezte Vincentius Iustinianus magister generalis utasítására – illesztette ide az általa használt kéziratos *subsidiuum*-ot. A nyomtatvány segítségével a provinciális perjelek és az egyes konventek perjelei is megtalálták benne a hivatali ténykedésükhöz elengedhetetlen eljárások és iratok nyersfogalmazatait akár az előjárók választására, akár a káptalani ülések egybehívására és lefolytatására vonatkozóan.

Az ágostonos remeték: Johann von Staupitz

Az ágostonos remeték rendje különböző itáliai remetecsoportosulások egyesítése révén jött létre: nem lehet nem észrevenni a hasonlóságot a pálos rend létrejöttének körülményivel. Miközben a pálosok szerveződése alulról kezdődött és az első évtizedekben az *ordinarius loci* szabta keretek között folyhatott csak életük, addig az ágostonosoknál a 13. században a pápai kúria lépett fel kezdeményező félként. A magyar pálosok rendi hagyománya a 16. század eleje óta Esztergomi Boldog Özsébet – *Eusebius* esztergomi kanonok lett volna – tartja rendjük megszervezőjének, ő volt a *collector eremitarum*, míg az ágostonosoknál egy hagyományos értelemben vett alapító atyáról nem lehet beszélni. IV. Sándor pápa az 1256. április 9-én kibocsátott *Licet ecclesiae catholicae* bullával³⁶ és Richard Annibaldi bíboros hathatós közreműködésével hozta létre a rendet; az új koldulórend alkotmánya és tevékenységi köre közel esett a domonkosokéhoz.

Johann von Staupitz³⁷ 1489-ben vagy 1490-ben már mint *magister artium* lett tagja német ágostonosok reformkongregációjának, amelyben az obszervancia kiemelkedő képviselőjévé vált. A megújulási mozgalom Itáliából indult, német földön a 15. század húszas éveiben elsősorban a szászoknál kezdte éreztetni hatását. Ilyen, külső hatásra elinduló és jól körülhatárolható reformmozgalomról a pálosok esetében nincsen szó.³⁸ Staupitzot 1501. május 7-én választották meg

³⁵ Vö. *Quétif, J. – Échard, J.*: *Scriptores Ordinis Praedicatorum* i. m. II. 215.

³⁶ Vö. *Albéric de Meijer OSA*: *Licet ecclesiae catholicae*. I. Text. Augustiniana 6. (1956) 9–13.; vö. *Rombányi Beatrix*: Ágostonrendi remeték a középkori Magyarországon. *Actas* 20. (2005) 91–101.

³⁷ Vö. *Berndt Hamm*: Johann von Staupitz (ca. 1468–1524). In: *Theologische Realenzyklopädie* 32. (2001) 119–127.

³⁸ Bár Tarnai úgy vélte, hogy Gyöngyösi Gergely az 1472–1476 közötti Gergely általános perjelig vezette volna vissza „a maga óvatos reformmozgalmát”, l. *Tarnai Andor*: 'A magyar nyelvet írni kezdik'. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon. (Irodalomtudomány és kritika.) Bp. 1984. 78. Ezzel kapcsolatban meg kell állapítanunk, hogy a konstitúciók időről-időre való sajtó alá rendezése még nem jelent semmiféle reformmozgalmat és teljesen természetes, hogy több évtizedes távlatban a szöveg valamiféleképpen változik. – Antonius de Tata ekkor rendezte sajtó alá a rendi misszálét és breviáriumot: „Magister Antonius de Thata, longo tempore praedicator apud Sanctum Laurentium, qui dedit primus ad imprimendum breviarium et missale ordinis et post obiit ibidem.” – *Gyöngyösi, G.*: *Vitae fratrum* i. m. c. 61. (p. 126:4–6).

az ágostonos remeték *generalis vicarius*ának, így harminc német és németalföldi kolostorért lett felelős; hivatalát 1520-ig látta el.

Staupitz a nagy kiterjedésű, a *Congregatio Saxoniae*ből létrejött *Congregatio Alemanniae* vikáriusaként feladatának tartotta, hogy a még 1290-ben elfogadott, ún. regensburgi konstitúciók átdolgozásával szerzeteseinek alkotmányt adjon. A megújult konstitúciók bevezetésével a kongregáció jelentős lépést tett a reform megvalósításának irányába.³⁹ Tevékenységével az obszervanciát, a kolostori élet belső megújulását erősítette. A szerkesztést Staupitz rendelte el, azonban személyes részvételének mértéke a munkában nem állapítható meg.⁴⁰ Staupitz a *congregatio* engedélye nélkül nem adhatta az elkészült kéziratot nyomdába, ezt 1504. április 24-én megkapta, vagyis előzőleg a *congregatio* megbízására is szükség volt, hogy a rendi alkotmány reformjának tényleges előmozdítója lehessen. Ajánlásában, amelyet 1504. május 25-én, Pütkösd vigíliáján szerzett, figyelni kell arra, hogy az általános helyzetre való tekintettel a toposzoknak csak annyi hitelt adva, amennyit megérdemelnek, kell keresni a munkát kiváltó tényleges okokat. Toposzszerű, ám a valóságtól nem elrugaskodott megállapítás, hogy rendtársai már régóta vágytak megtapasztalni, hogy a sok, akár régi, akár újonnan keletkezett előírás közül melyeket is kell feltétlenül követniük és melyeket nem.⁴¹

A *decretum promulgationis* szövegében érdemes felfigyelni arra a kitételre, amely szerint kifejezetten arra törekszik, hogy az ágostoni regulával összhang-

³⁹ A Constitutiones OESA pro reformatione Alemanniae kritikai kiadása: *Wolfgang Günter*: Constitutiones OESA pro reformatione Alemanniae. In: Johann von Staupitz: Sämtliche Schriften, Abhandlungen, Predigte, Zeugnisse. Hrsg. Lothar Graf zu Dohna, Richard Wetzel. (Spätmittelalter und Reformation. Texte und Untersuchungen 17.) Berlin–New York 2001. 119–141. (Einleitung). – Az ágostonos remeték történelmének kutatása során Staupitz kiadása csak a legutóbbi időkben került a figyelem középpontjába, vö. *Wilhelm Ernst Winterhager*: Martin Luther und das Amt des Provinzialvikars in der Reformkongregation der deutschen Augustiner-Eremiten. In: Vita Religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Geburtstag. Hrsg. Franz J. Felten, Nikolas Jaspert, unter Mitarbeit von Stephanie Haarländer. Berlin 1999. 707–738., 711–720.

⁴⁰ Constitutiones fratrum Eremitarum sancti Augustini ad apostolicorum privilegiorum formam pro reformatione Alemanniae, I. *Hamm, B.*: Johann von Staupitz i. m. 121. – Regula beati Augustini; Constitutiones fratrum eremitarum S. Augustini; Additiones; Mare magnum; Privilegia. ELTE Egyetemi Könyvtár, Cath. 4r, 816 és 290, Velence [1508] és Ant. 929.

⁴¹ „Dudum desiderastis determinari in unum, reverendi ac venerabiles patres, religiosi et Deo dilecti fratres, nescivistis enim quid de constitutionibus ordinis servandum vobis esset quidve dimittendum. Quemadmodum igitur commiseratis, <ut> praedecessorum meorum attenderem propositum executionique demandarem, constitutiones scilicet nostras – ut ipsi coeperant – ad plenum purificando, ordinando in unum dumtaxat illa, quae ad regularis vitae sinceritatem quomodolibet conferre potuissent, parvi precibus vestris: atque divi parentis nostri regulam, statuta ordinis pro vicariatu, ordinarium quoque Romanum bene emendata vobis transmittere curavi, quatenus, sicut votum simile omnes vos constringit, ita quoque morum compositio et cunctorum, quae ad professores eiusdem regulae pertinent, observatio non segregaret.” – Uo., p. 149.

ban lévő rendelkezések szülessenek.⁴² Egyúttal azt is meg lehet állapítani, hogy az *ordinis patres*, a rendi törvényalkotók ugyan a Szentlélek segítségével tevékenykednek, és mégis olyan elemek belekerülnek a műbe, amelyek az ágostoni regula szellemének és a *sinceritas religionis*nak nem felelnek meg.⁴³

Gyöngyösi Gergely egyetlenegyszer említi csupán írásaiban az ágostonosokat, mégpedig a *Declarationes constitutionum*ban, amikor a koldulórendekről beszél.⁴⁴ Szövegszerűleg nem lehet megállapítani, vajon a Staupitz-féle, vagy valamelyik másik kiadás lehetett számára a követendő minta. Staupitz azonban e sorból nem hiányozhat, hiszen ő is ezt az imént említett mintát követte. Mindenesetre Staupitz eljárásának az ismerete is arról győzhet meg minket, hogy a rendi reformok konstitúciók általi végigvitele a 16. század első negyedében már mindenütt, így a pálosoknál is a nyomtatott példányok segítségével ment végbe.

---

⁴² „Idcirco nominati priores generales sufficienter providere volentes stabilitati reformationis nonnullas constitutiones [iustas, salubres, honestas et utiles], 'conformes' in omnibus regulae beati patris Augustini, fratribus de observantia tradiderunt.” – Uo., *Decretum promulgationis*, p. 4:20–24.

⁴³ „[...] generalia statuta [...] quae scilicet, etsi ordinis patres Spiritu Sancto pleni confecisse credantur, tamen, ut videtur, plura continent, quae regulae sed et sinceritati religionis non consonant omniquaque [...]” – Uo., *Decretum promulgationis*, p. 4:27–29.

⁴⁴ *Gyöngyösi, G.*: *Declarationes constitutionum* i. m. Rubrica 53 declaratio unica.